

РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСОВОГО ПРАВА В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ

НАКОНЕЧНИЙ Володимир Володимирович - студент за ОКР «Бакалавр» юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка
УДК 347.73(075.8) ББК 67.402 Ф59

В статті розглядається актуальний питання стосовно Європейського Суду з прав людини, як джерела фінансового права. Розкрито питання стосовно проблеми порівняльного законодавства з зарубіжними країнами. Приведено приклади рішень Європейського Суду.

Ключові слова: Європейський Суд, джерело, права людини.

У радянському, а згодом і в ранньому українському правознавстві (у загальній теорії права, галузевих юридичних науках), впродовж довгих років верх брали погляди, згідно з якими судовий прецедент не міг бути визнаний джерелом права.

Проте в провідних країнах Європи, таких як Німеччина, Франція, Нідерланди, Швейцарія, якщо не в самому тексті закону, то принаймні в сучасній правовій доктрині, ніхто не заперечуватиме правотворчу роль судів. Таке заперечення, хоча краще сказати, ігнорування судової практики як джерела права, було б безграмотним у контексті факту існування судів, які протягом останніх століть створювали право як у вище згаданих країнах, так і на більш масштабному просторі Європи та світу [16].

Сьогодні наслідком тривалої дискусії у наукових колах стало визнання якщо не прецеденту, то прецедентного характеру рішень судів, внесення їх до когорти джерел в українській правовій системі. І якщо стосовно рішень Верховного суду Украй-

ни з приводу неоднакового застосування норм права судами касаційної інстанції суперечки тривають і досі, то рішення Конституційного суду України та Європейського суду з прав людини беззаперечно визнаються джерелами права.

Метою мого дослідження є визначити:

- яке місце займають рішення Європейського суду з прав людини у системі джерел фінансового права України;
- які категорії спорів слід віднести до предмету фінансового права;
- як відокремити прецеденти, що стосуються фінансового права від суміжних галузей;
- які проблеми, пов'язані з реалізацією таких рішень, існують в Україні.

Ратифікувавши 17 липня 1997 року Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод та Протоколи до неї [2], прийнявши 23 лютого 2006 року Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [3], наша держава визнала обов'язковими для себе імперативні та індикативні прецеденти ЄСПЛ.

Розуміючи це, все більше громадян нашої держави звертається за допомогою до даного інституту. Європейський суд з прав людини надає статистику щодо кількості справ, що перебувають у процесі розгляду станом на 30 вересня 2013 року:

- Росія – 19.7 % – (22350);
- Італія – 12.6 % (14250);
- Туреччина – 12.1 % (13700);

- Україна – 11.5 % (13000);
- Сербія – 10.3% (11700);
- Румунія – 5.2 % (5950);
- Болгарія – 3.2% (3600);
- Велика Британія – 2.6% (2950);
- Інші країни – 18.6 % (21050). [10]

Попри це питома вага спорів, пов'язаних з фінансовим правом залишається достатньо незначною.

У справах, що нас цікавлять, заявники найчастіше скаржаться на порушення ст. 1 Протоколу №1 [1], яка стосується права власності. Але далеко не кожна справа має відношення до фінансового права.

Стаття 1 встановлює три окремі правила. Перше правило, яке має загальний характер, проголошує принцип мирного володіння майном. Друге правило стосується позбавлення майна і визначає певні умови для цього. Третє правило визначає, що держави мають право, зокрема, контролювати використання майна, відповідно до загального інтересу шляхом застосування таких законів, які вони вважають необхідними для таких цілей [11, с. 687].

Третє правило Європейський суд з прав людини взагалі донедавна відмовлявся визнавати таким, що було порушенням у тій чи іншій ситуації, щоб уникнути конфліктів через втручання у внутрішню економічну політику держав. Друге правило теж не пов'язане з фінансовим правом [11, с. 688].

Вся суть – у першому правилі та широкому трактуванні понять «мирне володіння» та «майно». Проте тут потрібно відрізнити найрізноманітніші цивільні/господарські (наприклад, Гасус Дозір унд Фьодертектнік ГмбХ проти Нідерландів) та адміністративні (наприклад, Спорронг та Льонрот проти Швеції) справи від фінансових [13], а саме податкових. Найлегшим критерієм для відповідного розмежування може бути той факт, що цивільні, господарські, адміністративні спори найчастіше пов'язані із порушенням права власності і права володіння, незаконним вилученням майна чи неналежною компенсацією при реквізиції, на відміну від фінансових, справ, які, перш за все, стосуються подат-

кового права.

Найбільш вагомими, віднесеними Європейським судом з прав людини до першої категорії важливості, є рішення у справах «Інтерсплав» проти України [7], «Булвес» АД проти Болгарії [5], «Бізнес Сипорт Центр» проти Болгарії [6], Щокін проти України [8], Серков проти України [9], які умовно поділимо на дві групи [14].

1. Проблемні постачальники.

На сьогоднішній день можна відмітити три основні рішення Європейського суду з прав людини щодо даного питання. Це рішення у справах Інтерсплав проти України (2007 рік, заява № 803/02), «Булвес» АД проти Болгарії (2009 рік, заява № 3991/03) і Бізнес Супорт Центр проти Болгарії (2010 рік, заява № 6689/03).

У даних справах місцевими податковими органами було позбавлено платників ПДВ права на податковий кредит/бюджетне відшкодування у зв'язку з виявленням зловживань з боку їхніх постачальників, направлених на незаконне бюджетне відшкодування ПДВ [14].

Перевіряючи відповідність позбавлення права на податковий кредит/бюджетне відшкодування вимогам ст. 1 Протоколу № 1, Європейський суд з прав людини застосовував принцип пропорційності. Цей принцип є складовою частиною принципу верховенства права і вимагає додержання «справедливого балансу» між вимогами публічного інтересу та захистом прав приватних осіб, у реалізацію яких здійснюється втручання держави.

Провівши відповідну оцінку, Європейський суд з прав людини визнав, що «справедливий баланс» не додержується, коли платника ПДВ позбавляють права на податковий кредит/бюджетне відшкодування за відсутності доказів його залучення до протиправної діяльності, пов'язаної з незаконним отриманням бюджетного відшкодування, чи доказів того, що йому було відомо або повинно було бути відомо про таку діяльність його постачальників [14].

Відповідно, суд констатував факт порушення ст. 1 Протоколу № 1, якою гарантується право на мирне володіння майном.

2. «Якість» податкового закону.

Як зазначалося вище, згідно зі ст. 1 Протоколу № 1 ніхто не може бути позбавлений права власності інакше, як на умовах, передбачених законом.

У розумінні Європейського суду з прав людини закон не визнається законом, якщо він не відповідає вимозі «якості закону». Під якістю закону наразі розуміється його точність і зрозумілість.

Іншими словами, якщо обов'язок сплати податку передбачено законом, що не відповідає умові «якості закону», то сплата такого податку суперечить ст. 1 Протоколу № 1 [11, с. 709].

У справі Щокін проти України (2010 рік, заяви № 23759/03 та № 37943/06) та справі Серков проти України (2011 рік, заява 39766/05) Європейський суд з прав людини визнав факт порушення ст. 1 Протоколу № 1 з огляду на недодержання вимоги щодо «якості» податкових законів.

У справі Щокін проти України Європейський суд з прав людини визнав «неякісним» закон, яким визначалася ставка прибуткового податку з громадян, що застосовувалася до доходів, отриманих не за місцем основної роботи. На момент оподаткування відповідних операцій Декрет Кабінету Міністрів «Про прибутковий податок з громадян» передбачав застосування до таких доходів фіксованої 20% ставки, а Указ Президента України «Про збільшення неоподаткованого мінімуму та ставки прогресивного оподаткування доходів громадян» – прогресивної ставки [14].

Посилаючись на принцип конфлікту інтересів, закріплений у податковому законодавстві України, суд вказав на необхідність застосування підходу, більш сприятливого для платника податку, тобто застосування фіксованої, а не прогресивної ставки прибуткового податку.

Подібні висновки Європейський суд з прав людини зробив і у справі Серков проти України. У цій справі ним було встановлено відсутність «якості закону» у суперечливих положення Закону України «Про податок на додану вартість» та Указу Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності

суб'єктів малого підприємництва» в частині, що стосується необхідності сплати ПДВ платниками єдиного податку-фізичними особами при імпорті товарів на митну територію України [14].

Таким чином, залишилось відповісти на останнє питання із тих, що були визначені на початку.

Проблемним сьогодні є стан виконання рішень ЄСПЛ. З 30 березня 2006 року діє ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини», який передбачає порядок виконання рішень Суду (виплата з державного бюджету чи порушення касаційного провадження для відновлення попереднього юридичного стану) [3]. І цим все обмежується. Прецеденти ЄСПЛ, на жаль, не стають загальнообов'язковими орієнтирами при вирішенні схожих справ. Згідно з Протоколом №14 КМ РЄ має право звертатись до Суду з приводу невиконання державою-учасницею своїх зобов'язань. Незважаючи на це «проблема невиконання Україною рішень Європейського Суду з прав людини продовжує викликати серйозне занепокоєння у КМ та ПА РЄ» [12, с. 45].

Стаття 17 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» гласить: «Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права». Проте рівень обізнаності суддів із положеннями Конвенції, а тим більше з практикою, залишає бажати кращого[3].

Тим не менше, чимало громадян таки добилися позитивного вирішення спорів, обґрунтовуючи свою позицію посиланнями на рішення ЄСПЛ. Переконалися у цьому допоможе Єдиний реєстр судових рішень.

Так, Миколаївський окружний адміністративний суд постановою від 21.02.2012 року у справі № 2а-4713/11/1470 задовольнив адміністративний позов ТОВ «ЮГ КАРТОН» до ДПІ у Ленінському районі м. Миколаєва про визнання протиправними і скасування податкових повідомлень-рішень. Приймаючи вказане рішення, суд відзначив, що за змістом як норм Закону України «Про податок на додану вартість»,

так і ПК України єдиною передумовою бюджетного відшкодування ПДВ, є включення саме позивачем цього податку в ціну товарів і послуг. У постанові суд також посилається на практику Європейського суду (рішення «Булвес» АД проти Болгарії, «Бізнес Супорт Центр» проти Болгарії», «Інтерсплав» проти України») [15].

Необхідно зазначити, що й апеляційна інстанція притримується схожої позиції. Наприклад, Київський апеляційний адміністративний суд у постанові по справі № 2а-12901/11/2670 від 12.06.2012 року задовольнив апеляційну скаргу ТОВ «Форум-Інвест» на постанову Окружного адміністративного суду м. Києва від 07.03.2012 року за адміністративним позовом до Державної податкової інспекції у Печерському районі м. Києва про визнання протиправними та скасування податкових повідомлень-рішень. Посилаючись на рішення Суду у справах «Інтерсплав» проти України та «Булвес» АД проти Болгарії, суд зазначив, що право Позивача на податковий кредит та бюджетне відшкодування в даному випадку не залежить від вчинення його контрагентами зловживань за ланцюгом постачання товару тому, як Відповідачем не доведено наявності порушень Позивачем податкового законодавства [15].

Особливо важливо відмітити позицію Верховного Суду України при розгляді зазначеною категорії податкових спорів, особливо в контексті ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» [4].

Так, у постанові від 13.01.2009 року у справі № 21-1578во08 Верховний Суд України зазначив, що визнання недійсними установчих документів юридичної особи та подальше анулювання свідоцтва платника ПДВ самі по собі не призвели до недійсності всіх угод, укладених з моменту державної реєстрації такої особи до моменту виключення її з державного реєстру, та не позбавляли правового значення видані за цими господарськими операціями податкові накладні. У постанові від 11.12.2007 року у справі № 21-1376во06 Верховний Суд України також дійшов до висновку, що у разі невиконання контрагентом зобов'язання зі сплати податку

до бюджету, відповідальність та негативні наслідки настають саме щодо цієї особи [15].

Отже, можна з упевненістю сказати, що прецедентне право ЄСПЛ відіграє все більшу роль як джерело фінансового права України, а значимість рішень ЄСПЛ для Європи, і в тому числі для України, чудово підтверджують слова Ніни Володимирівни Карпачової: «Завдяки усталеному прецедентному праву Суду Конвенція стала динамічним та потужним інструментом відповідей на нові виклики правам і свободам людини, а також просування верховенства права і демократії у Європі» [12, с. 45].

Література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 4 листопада 1950 року та Протоколи до неї. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

2. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 року. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.

3. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

4. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.

5. Рішення ЄСПЛ у справі «Булвес» АД проти Болгарії. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://docs.pravo.ru>.

6. Рішення ЄСПЛ у справі Бізнес Супорт Центр проти Болгарії. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://echr.ketse.com>.

7. Рішення ЄСПЛ у справі «Інтерсплав» проти України. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://uazakon.com>.

8. Рішення ЄСПЛ у справі Щокін проти України. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://vvlas.kiev.ua>.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається актуальне питання, що стосується Європейського Суду з прав людини, як джерело фінансового права. Розкрито питання, що торкається проблеми порівняльного законодавства із зарубіжними країнами. Наведено приклади рішень Європейського Суду.

SUMMARY

The article discussed issues concerning the European Court of Human Rights, as a source of financial law. The questions regarding the issue of comparative law with foreign countries. Are examples by the decision of the European Court.

9. Рішення ЄСПЛ у справі Серков проти України. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://сга.court.gov.ua>.

10. EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. PENDING APPLICATIONS ALLOCATED TO A JUDICIAL FORMATION. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.echr.coe.int>.

11. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. – Вид. 2-е, випр., доп. – К.: Реферат, 2007. – 848 с.

12. Карпачова Н. І. Стан дотримання Україною європейських стандартів з прав і свобод людини: Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з

прав людини з нагоди 60-річчя Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. – К., 2010. – 194 с.

13. Селезень П. О. Вплив рішень ЄСПЛ на розвиток податкової системи України. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://cdn.scipeople.com/materials>.

14. Блажко Р. Практика Європейського суду з прав людини у податкових спорах. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://taxua.blogspot.com>.

15. Гончарук М., Литвинець Л. Застосування рішень Європейського суду з прав людини в судовій практиці: проблеми інтерпретації. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.dominion.in.ua>.

16. Бондаренко-Зелінська Н. Правова система України та судовий прецедент: можливість співіснування. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua>.